

Владимир Поломац
Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

РЕСАВСКИ ПРАВОПИС У ПОВЕЉАМА КНЕЗА ЛАЗАРА И ПАТРИЈАРХА СПИРИДОНА¹

У раду су истражене основне граfiјско-правописне одлике повеља кнеза Лазара и патријарха Спиридона из последње четвртине XIV века. Анализа је потврдила досадашња сазнања о коезистенцији рашких и ресавских правописних норми у повељама из овог периода. Према типу правописа повеље кнеза Лазара и патријарха Спиридона подељене су на две групе – на оне у којима преовлађују одлике рашког правописа и на оне које су писане са мање или више елемената ресавског правописа. У првој групи налазимо обе Лазареве повеље Дубровнику, повељу светогорском манастиру Великој Лаври Св. Атанасија и повељу светогорском манастиру Св. Пантелејмона којом прилаже цркву у Хвосну. У овим повељама нормализоване су основне одлике рашког правописа. Једини изузетак представља ненормализовано обележавање гласовне секвенце [је]. Међу повељама из друге групе највише елемената ресавског правописа налази се у Лазаревој повељи властелину Црепу, што је и очекивано с обзиром на претпостављену хронологију настанка ове повеље (крај XIV века). Висок степен присуства особина ресавског правописа налази се и у повељама патријарха Спиридона и монаха Доротеја. Мешање рашких и ресавских норми одликује Лазареву повељу манастиру Св. Пантелејмона о прилогу челника Мусе и његове породице. Најмање особина ресавског правописа налази се у Лазаревим повељама манастиру Хиландару и властелину Обраду Драгосаљићу.

Кључне речи: кнез Лазар, патријарх Спиридон, ресавски правопис, српске средњовековне повеље, последња четвртина XIV века

1. Уводне напомене

У науци је дуго владало мишљење да је појава ресавског правописа у српској писмености везана за личност Константина Филозофа и његов правописни трактат *Сказаније о писменех*. Сматрало се да је Константин Филозоф прилагодио правописну реформу бугарског

¹ Овај рад представља део магистарског рада *Језик у повељама кнеза Лазара* који је одбрањен 2006. године на Филолошком факултету у Београду пред комисијом: проф. др Божо Ђорић (ментор), проф. др Гордана Јовановић, проф. др Љиљана Суботић, проф. др Бранкица Чигоја.

патријарха Јефтимија тадашњем српском правопису уз стално угледање на грчку граматику (уп. Недељковић 1965: 468, 1971: 243).

Крајем прве половине XX века бугарски слависта Ј. Трифонов у својим радовима (Трифонов 1940, 1943) показао је да Константин Филозоф није познавао правописну реформу бугарског патријарха Јефтимија, те да се Константинов правопис не може поистоветити са ресавским.

Након радова Ј. Трифонова, савремена српска наука стоји на становишту да је ресавски правопис настао “као резултат дугог процеса правописне еволуције српских текстова, процеса који је у многоме био аналоган са процесом бугарске правописне реформе патријарха Јефтимија” (Недељковић 1965: 475).

Имајући у виду чињеницу да се почетак процеса еволуције ка новом типу правописа може пратити у српским текстовима од последње четвртине XIV века, нема потребе посебно наглашавати колики значај за ово питање има испитивање повеља кнеза Лазара и патријарха Спиридона.

У раду је детаљно истражено присуство оних графичко-правописних црта које су у досадашњој литератури о овом питању означене као ресавске (уп. Мошин 1965: 472–473, Грицкат 1978: 117, Јерковић 1980: 27–28). То су пре свега: употреба графеме <ѡ>, употреба графеме <ѣ> на етимолошком месту, употреба графеме <і> у функцији обележавања фонеме /и/ у позицији испред /ј/ (тзв. редуковано и), обележавање гласовне секвенце [ја] у поствокалском положају помоћу графеме <а>, обележавање гласовне секвенце [је] помоћу графеме <ѣ> или <ѣ>, фреквенција употребе акцената и спирита, употреба новије интерпункције са тачком и запетом, и употреба грчких слова².

Истраживањем је обухваћено осам повеља кнеза Лазара и две повеље патријарха Спиридона из последње четвртине XIV века, као и једна повеља монаха Доротеја из истог периода.

Повеље наводимо према хронологији настанка: ЛМХ – Повеља кнеза Лазара манастиру Хиландару (1. септембар 1379 – 31. август 1380. год.); СМХ – Повеља патријарха Спиридона којом потврђује повељу кнеза Лазара манастиру Хиландару (1. септембар 1379 – 31. август 1380. год.); ЛМПа – Повеља кнеза Лазара руском манастиру Св. Пантелејмона на Св. Гори којем прилаже Цркву Св. Спаса у Хвосну (1. септембар 1380 – 31. август 1381. год.); ЛМП2 – Повеља

2 У складу са интернационалним начином означавања фонолошке вредности обележавамо косим заградама / /, графематске вредности изломљеним заградама < >, а фонетске вредности угластим заградама [].

кнеза Лазара руском манастиру Св. Пантелејмона на Св. Гори којом потврђује прилог челника Мусе и његове породице (1. септембар 1380 – 31. август 1381. год.); ЛВЛ2 – Повеља кнеза Лазара манастиру Великој Лаври Св. Атанасија на Светој Гори којом потврђује годишњу помоћ у сребру из Новог Брда (8. август 1381. год.); ДМД – Повеља монаха Доротеја манастиру Дренчи (2. март 1382. год.); ЛД – Повеља кнеза Лазара Дубровнику којом потврђује повластице цара Стефана Душана (9. јануар 1387. год.); ЛОД – Повеља кнеза Лазара властелину Обраду Драгосаљићу којом потврђује његове прилоге Цркви Св. Ваведења у селу Кукањ (јануар 1388); СОД – Повеља патријарха Спиридона којом потврђује прилоге Обрада Декиндића (Драгосаљића) Цркви Св. Ваведења у селу Кукањ (19. јануар 1388. год.); ПЛД – Писмо кнеза Лазара Дубровнику којим тражи исплату дохотка јерусалимском митрополиту Михаилу (31. август 1388); ЛВЦ – Повеља кнеза Лазара о судском спору властелина Црепа (крај XIV века).

Повеља кнеза Лазара манастиру Великој Лаври Св. Атанасија на Светој Гори (1. септембар 1375 – 31. август 1376. год.) није проучавана будући да је текст повеље веома оштећен, а на неким местима и трајно изгубљен, те стога и није било могуће дати поуздану слику о њеним граfiјско-правописним одликама.

Приликом истраживања служили смо се фототипским снимцима повеља објављеним у монографији академика А. Младеновића (2003). Од изузетне користи била су нам, наравно, и издања повеља у оригиналној граfiји, а нарочито транслитерисани и транскрибовани текстови повеља.

О употреби акцената и интерпункције у повељама из нашег корпуса (осим ЛМПа и ДМД) писала је О. Недељковић (1971). Њена разматрања овде су проверена и потврђена, а у малом броју случајева и допуњена. Поред ове две правописне црте, у раду О. Недељковић уз поједине повеље помињу се и друге ресавске одлике, али само успутно, као констатација, најчешће без навођења примера, што је овде, разуме се, узето у обзир. Материјал ЛМПа и ДМД овде је у целини први пут анализиран.

Пишући о језику у повељама кнеза Лазара Дубровнику академик А. Младеновић (1980) анализирао је и граfiјско-правописне црте ових повеља, чиме смо се користили и у овом раду.

2. Преглед правописних одлика појединачних повеља

2.1. Повеље писане рашким правописом

Анализа је показала да у ПЛД, ЛВЛ2, ЛМП2 и ЛД преовлађују одлике рашког правописа. У овим повељама не употребљавају се графеме <ѡ> и <ѣ>, гласовна секвенца [ја] обележава се помоћу графеме <ѡ>, фонема /и/ у позицији испред /ј/ обележава се помоћу графеме <и>, чешће се употребљава тачка на средини реда, док се запета уопште не употребљава. Будући да у наведеним категоријама нема колебања посебни примери се не наводе.

Колебање правописних решења у повељама писаним рашким правописом запажа се једино приликом обележавања гласовне секвенце [је]. У ЛД број примера са графемом <ѣ> знатно претеже над бројем примера са <е> и <ѣ> (однос 30 : 1 : 3). Наводе се сви примери са графемама <е> и <ѣ>: *сѣдне* 15, *его* 2, *есть* 28 и *сиелм* 43. У ЛВЛ2 број примера са графемом <ѣ> незнатно је мањи од броја примера са графемама <е> и <ѣ> (однос 7 : 2 : 9). Наводе се сви примери: *ѣже* 3, *ѣст* 19, *к[ѣсѣ]ѣт се* 4, *ѣкреплет* 5, *подѣжнелм* 7, *подѣнавнелм* 8, *вѣдѣцелм* 5; *елика* 10, *единои* 19; *ѣзици* 2, *ѣзика* 3, *вѣспрелтн* 5, *свелтн* 10, *всакоѣ* 11, *истиннѣ* 14, *цѣскаѣ* 14, *вснелпор[очн]нѣ* 16, *некоѣ* 17. У ЛМП2 срећу се у овој функцији графеме <ѣ> и <е>, с тим да графема <е> претеже (однос 11 : 7). Наводе се сви примери: *ѣ* 23, 24, *его* 2, 22, 25, *ѣже* 2, *елико* 8, *егоже* 18, *своѣго* 3, *своѣ* 6, *хотеннѣ* 8; *ѣ* 16, *ѣст* 8, 25, *моѣго* 1, *ѣпрошнелм* 8, *сиелм* 19. У кратком тексту ПЛД налазе се три примера са графемом <ѣ>, два примера са графемом <е> и један пример са графемом <ѣ>: *даѣте* 7, *подѣзвелннѣ* 2, *моѣ* 4; *ѣдосалнмскоѣ* 2, *ѣдосалнмскоѣ* 5/6; *ѣѣ* 8.

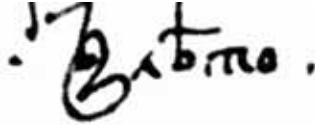
Колебање рашких и ресавских норми приликом обележавања гласовне секвенце [је], затим “несистематско и неорганизовано” писање акцената и спирита у ЛД (Младеновић 1980: 62), као и писање графеме <Ѡ> у једном примеру у ЛМП2 (*ѠвонѠ* 9) не представља довољан разлог да се правопис ових повеља означи као мешовити, рашко-ресавски.

2.2. Повеље са одликама ресавског правописа

2.2.1. Правопис ЛМХ и ЛОД

Најмањи степен присуства одлика ресавског правописа налазимо у ЛМХ и ЛОД. Правописне одлике ових повеља представително заједно и због чињенице да их је, према речима А. Младеновића (2003: 12), писао исти писар.

У обе повеље доминантно се употребљава графема <ъ>. Графема <ъ> налази се у једном примеру у ЛМХ (**Въ** 51) и у два примера у ЛОД (**Въ** 8 и **Въспомѣнѣ** 9). Ова је графема у наведеним примерима својим доњим делом уписана у горњи део слова **В** тако да пречкица излази из **В** (в. слику бр. 1). Овакав начин писања, према речима П. Ђорђића (1991: 125), указује на то да је писање графеме <ъ> у српској писмености свакако било у почетној фази.

Слика бр. 1 (ЛМХ 51)

Графема <ы> на етимолошком месту није забележена у ЛОД. У ЛМХ је забележено свега пет примера: **Мысльнымъ** 1, **цркъвы** 4, **быти** 8, **вывшѣ** 15, **вывшинѣ** 40, **светыиѣхъ** 47, насупротив бројнијим случајевима у којима се на месту етимолошког /ы/ налазе графеме <и> или <ї> (укупно 33 примера). У примеру **мысли** 1 (акуз. мн.) графема <ы> написана је погрешно на месту етимолошког /и/.

Графемом <ї> обележава се у обе повеље /и/ у позицији испред /ј/ у малом броју примера: **повелѣниі** ЛМХ 6, ЛОД 6, **аѣю** ЛМХ 49, **дѣволом** ЛОД 29. Писање <и> у овој позицији у духу рашког правописа знатно је чешће (ЛМХ – 41 пример, ЛОД – 19 примера).

Употреба графеме <а> у функцији обележавања гласовне секвенце [ја] у поствокалском положају није забележена у ЛМХ. У ЛОД се у овој позицији налазе свега два примера са графемом <а> (**воудуѣа** 1, **дѣволом** 29), насупротив бројнијим примерима (укупно 7) са лигатуром <па>.

Графема <е> у функцији обележавања гласовне секвенце [је] забележена је у обе повеље: **езици** ЛМХ 3, **еже** ЛМХ 4, **аѣю** ЛМХ 48; **езици** 2, **ѣи** 7. Међутим, број примера са <е> у духу рашког правописа овде знатно претеже (ЛМХ – укупно 50 примера, ЛОД – укупно 21 пример).

У обе повеље редовно се употребљавају спирити, најчешће у позицији изнад лигатура <па>, <је> или <јо>, а ређе и изнад вокалских графема.

Велики број примера забележен је у ЛМХ: изнад <па> – **іако** 18, 33, 38, 39, **ненишикіа** 22, **ѣиа** 27, **благословлениа** 37/38, **Пѣчистаіа** 45/46, **Божіа** 50; изнад <је> – **іе҃гоже** 3, **іе҃и** 7, **іе҃лшаницѣ** 22, **іе҃лшаница** 25, **іе҃го** 45, 46, 48, **сѣблѣдениіе҃мъ** 6, **вѣсприіе҃тиі** 7, **благосприіе҃тноу** 14, **моіе҃го** 21, **неѣіе҃мліе҃мо** 34, **вѣсприіе҃ти** 41/42,

Ўіѣти 44/45, боудуцїѣі 7, Пуѣсветїѣі 12, Хиландарскїѣі 12, братїѣі 17, вьспомѣноутиѣі 17, даі 18, тепчїѣі 25, Шиконїѣі 27, Пуѣсветїѣі 29, Хиландарскїѣі 29, братїѣі 31, хиландарскїѣі 31, даі 31, Сїїѣі 31, моіѣі 31, малоіѣі 31/32, приношениѣі 32, просвѣщенїѣі 34, Пуѣсветїѣі 34, Хиландарскїѣі 35, Спокоїѣниѣі 35, земльнoїѣі 40, сиѣі 43, приношениѣі 43, проклетїѣі 47; изнад <ю> – юже 5, юже 5, чаіуѣѣ 41, тобою 3, събитїю 3, багреницею 4, царскою 4, крѣвию 5, владычнїею 5, истекшею 5, вьсприѣтию 7, подоунавию 9, господствию 10, мною 14, вьспомѣнїстїю 15, любвию 15 црквию 25, свою 33, Тьчию 41, мною 45, Афїею 48; изнад вокалских графема – мѣсльнїмь 1, ѣзици 3, ѣже 4, цркви 4, ѡбитѣли 11, сицѣ 18, ѡбитѣли 21, Гривї 27, ѡбитѣли 29, мї 29, Неѡѡфита 30, ѡнгї 31, ващїнѣ 33/34, ѣ 41, вьроучише 42, вихѣ 42, принесохѣ 42/43, ѡнѡ 43, Богоматї 46, ѣндиктиѡнѣ 51.

Нешто је маѣе примера у ЛОД: изнад <ѡ> – ѡкоже 4, вьсприѣтиѡ 6/7, ѡснованиѡ 11/12; изнад <ѣ> – ѣгоже 3, ѣже 3, ѣзїкѣ 4, ѣгоже 27, вьсприѣтиѡ 6/7, Чаїѣтино 17, моїѣмѣ 22, неѡїѣмлаѣемо 23, събитїѣ 3, боудуцїѣі 6, Вьведениѣ 12, Пуѣнепородчнїѣ 13, Нашѣіѣ 13, заселиѣ 16/17, 17, Пуѣчїстїѣі 31; изнад <ю> – юже 5, юже 11, юже 22, съблаудениѣм 6, тобою 3, багрѣницею 4, царскою 4, крѣвию 4, Владычнїею 5, стврѣждению 13, сию 21, свою 21x2, 23/24, вишеписаниѣшю 21, Драгосаликию 22, волю 24, прикию 26, кою 26, всакою 27, свободою 27, молю 27, Срѣпскою 28, землїею 28, мною 30, ѣудою 32; изнад вокалских графема – ѡзариѣше 1, ѣ 3, ѡдѣѡвше се 4, Стефанѣ 9, Лазарѣ 9, Коуқанѣ 11, 16, мї 12, мовї 14, ѣписанимї 23, ѡдатѣ 24. ѣудою 32.

Поред спирита у обе се повеѣе употребљавају и акценатски знаци – *оксија, варија и ѡерисїомени*. Примери из ЛМХ: двострука варија (*кендема*) – жїзнѣ 7, чѣстнѣишї 10, инокѣ 13, мнѣ 15, стѡ 19, 32, ѡнгї 19, 32, Сїїѣ 32, здѣ 33, тѣ 36, сьгрѣшениї 39, ѡнѡ 43 и здѣ 50; оксија – мїслы 1, ѣгоже 3, ѣже 4, мї 11, ѡбитѣли 11, светѣї 12, ѡ иже 12, ѡбитѣли 29, ѣма 34, пол'зѣва 39, ѣнїмь 41, сїхѣ 41, сїмь 42, више 45, ѣудою 48; ѡерисїомени – свѣтомѣ 1, вытї 8, рѡждїгаѣемѣ 16, крѣтѣшѣ 24, мѣгѡамї 25, тогѡ 26, гравьцѣ 26 и инокѣ 37. Примери из ЛОД: двострука варија (*кендема*) – рѣвьрѣ 5, великї 9, крѡлѣ 20, тѣ 22, чтѡ 29 и животворѣцїѡго 30/31; оксија – Мїсльнїмь 1, мїсли 1, съблаудениѣм 6, чѣсти 7, сьзїгїѣ 10, зѡвомомь 10, сѣло 16, Сїм 22.

У обе повеѣе забележена је употреба новије интерпункције са тачком на дну реда и запетом. У ЛМХ се налази само један пример

са тачком написаном на старији начин на средини реда (тепѣчнѣ· 25), а у ЛОД два примера: **Светих·** 12, **Христа·** 32.

Употреба грчких слова потврђена је само у ЛМХ: **Κυς** 10, 17, 30x2, према грч. κύριος (Фасмер 1944: 87), али и **newφита** 30, грч. Νεόφυτος (Јовићевић 1992: 184) са графемом <и> уместо очекиване *ижице* <v>; **Ἰωηνα** 12, према грч. ατος (RJA I 121).

2.2.2. Правопис ЛМПа

У односу на ЛМХ и ЛОД степен присуства особина ресавског правописа нешто је већи у ЛМПа. Ово се посебно односи на употребу графеме <ъ>, графеме <є> у функцији обележавања гласовне секвенце [je] и на употребу грчких слова.

Графемом <ъ> обележава се изговорни полугласник у предлозима **въ** (4, 5) и **съ** (5, 14) и у префиксу **въ-** (**въждеলেখъ** 8) у духу ресавског правописа. Ипак, примери са <ъ> у овим позицијима знатно су чешћи (**въ** 1, 6, 7, 8, 10, 24, 26, 27, **съ** 11, 13x2, 25, **въсприемше** 2, **въдварают се** 5, **въмѣсто** 26). Специфичност ове повеље представља релативно висока фреквенција употребе графеме <ъ> у финалној позицији (око 23% од укупног броја примера): **заповѣдахъ** 1, **Божьствьнимъ** 4, **Христовъ** 5, **въждеলেখъ** 8, **Срѣвлемъ** 8, **поспѣшениемъ** 9, **имъ** 11, **воденициемъ** 13, **всемъ** 14, **нѣстъ** 16, **законъ** 19, **светоградскимъ** 19, **сродникъ** 20, **рѣкъ** 22, **Панделеимонъ** 26, **Аминъ** 27. Писање графеме <ъ> на месту некадашњег слабог полугласника у медијалном положају забележено је у примеру **техъзи** 14. Посебно је интересантан пример **потвъжденъ** 21 у коме графемска секвенца <ръ> служи за обележавање /r/ у вокалској функцији.

Графема <ы> употребљена је само два пута на етимолошком месту: **евангелскихъ** 1, **свещенныхъ** 1, а у једном примеру (**делателые** 1) и погрешно, на месту етимолошког /и/.

У духу рашког правописа у функцији обележавања фонеме /и/ испред /ј/ употребљава се у ЛМПа само графема <и>: **въсприемше** 2, **пѣчение** 2, **благосханиа** 4, **Подъзавию** 9, **помоцию** 9, **поспѣшениемъ** 9, **Митрополие** 11, **градозиданиа** 16, **метохиамъ** 19, **сиемъ** 20, **Арии** 25.

У функцији обележавања гласовне групе [ja] у поствокалском положају употребљава се лигатура <ѧ> у духу рашког правописа: **метохиамъ** 19, **благосханиа** 4, **коѧ** 13, **градозиданиа** 16. Једини пример са графемом <ѧ> у поствокалском положају (**пѣчистѧ** 23, ном. јд. ж. р. придева одређеног вида) несигуран је, будући да графема <ѧ> поред означавања гласовне секвенце [ja] у духу ресавског правописа, може представљати и ознаку за [ā].

Гласовна група [je] у свим положајима обележава се помоћу графеме <е>. Иницијални положај: *евангелских* 1, *елици* 4, *есъмь* 6, *его* 7, 23, 25, *еже* 9, *емѣ* 11, *е* 12, 18, 19, *егоже* 20, *ест* 23, *естъ* 25. Медијални положај: *въсприемше* 2, *моего* 9, *поспѣшениемъ* 9, *вокием* 13, *воденичемъ* 13, *въладаетъ* 18, *сиемѣ* 20. Финални положај: *делательне* 1, *достохвалное* 2, *пѣсчение* 2, *моѣ* 2, *митрополие* 11, *хвостынь[с]кое* 11. У повељи се налази само један пример са лигатуром <ѣ>: *ѣст* 26.

У односу на остале повеље писане са елементима ресавског правописа овде је фреквенција спирита и акцената најмања. Спирите налазимо написане изнад вокалских графема: *въсприѣмше* 2, *достохвалноѣ* 2, *пѣсчение* 2, *ѡсвободихъ* 15, *ѡвладаетъ* 18. Од акцентских знакова забележени су обична варија (*пѣсчение* 2, *потворисмѡ* 21), двострука варија (*кендема*) (*благовѣрнѣи* 8, *христолюбивѣи* 8, *работѣ* 15, *цѣ* 18, *монастирскѣи* 18) и оксија (*любѣте* 2, *довѣдѣтел'ми* 3).

Примери писања тачке на дну реда знатно су бројнији од оних у којима је тачка написана на старији начин на средини реда. Наводимо све примере са тачком на средини реда: *желающе* 1, *съблюдете* 2/3, *благосѣханиа* 4, *Его* 7, *великихъ* 16, *сока* 16, *светогорскимъ* 19, *Никеи* 24. Запета је забележена само у једном примеру у 22. реду.

У ЛМПА су забележена следећа грчка слова: *ижица* <ѵ> – *евангелских* 1, уп. грч. *ευαγγέλιον* (Šetka 1940: 94), *ижеша* <θ> – *Ѳона* 10, грч. *ατος* (RJA I 121) и *иси* <ψ> – *Ѳада* 16³.

2.2.3. Правопис ДМД

Ако се изузме минимална фреквенција употребе графеме <ѣ> – свега један пример (*изѣ* 29) – све остале типичне особине ресавског правописа добро су заступљене у ДМД.

У великом броју примера (укупно 28) пише се етимолошко *јери* <ѣ>, међутим, ипак је број примера са графемама <и> и <ѣ> скоро двоструко већи. Наводе се сви примери са етимолошким <ѣ>: у корену – *вышнѣимъ* 2, *вышнѣю* 2, *быхѣмъ* 5, *быти* 5, 13, *выст* 8, *выше* 9, 11, *мѡнастыри* 15, *хѣщници* 17, *пѣѣвывание* 19, *хѣщник* 30; у наставцима – *сказаннымъ* 4, *благочѣстивы* 5/6, *мнѡгыхъ* 7, 28, *Владыкы* 7, *блѣстательныхъ* 8, *сѣѣды* 14, 30, *цѣркѣвныхъ* 15, *малыхъ* 15, *Светыхъ* 21, *непользѣныхъ* 23, *пакы* 23, *благословенныѣ* 27, *болѣзны* 27, *вины* 27. Забележено је и неколико примера са графемом <ѣ> која је погрешно употребљена на месту /и/: *въздвыгнѣсти* 10, *велькѣихъ* 15, *славолюбывѣемъ* 16, *подвижимы* 16, *невѣдѣдѣми* 20, *послѣднихъ* 25, *ныхъ* 37.

3 Овде треба напоменути да именица *ѣсар* у основном значењу “чувар и дресер владаревих ловачких паса” није грчка позајмљеница.

У функцији обележавања фонеме /и/ испред /ј/ употребљава се у ДМД графема <і> у великом броју примера (укупно 64). Илустрације ради наводе се неки карактеристични примери: [и+ја] – вратіаѿмь 11, христіанѿмь 31, разоуеніа 37, сьмѣщеніа 37, Сіа 49, Въведеніа 49, основаніа 49, Възнесеніа 55, извѣщеніа 56, итд.; [и+је] – вѣрѣтеніем 4, пѣніем 4, архіеудеискуѿмь 34, прѣбываніе 40, сченіе 40, Прѣчистіе 49, повелѣніем 50, благословеніем 51, њтавленіе 52, приложеніе 52, итд.; [и+ју] – възданію 10, благоволенію 21, прѣданію 22, келію 25, метохію 41; [и+ји] – ѡсрашеніи 8, сьедіненіи 11, вратіи 22, келіи 22, Янаніи 24, келіи 27, вратіи 28, разоудженіи 39. У мањем броју примера (укупно 15) употребљава се у овој функцији <и> у духу рашког правописа. Наводе се сви примери: веселием 4, разоудію 4, ликостојанію 5, изволеніем 6, поданием 6, въсприехѿмь 8, разоуданію 9, въсприехѿмь 9, сьбранию 13, ѡмоленію 18, прѣбываніе 19, сие 28, сию 32, сие 52, сие 56.

Гласовна група [ја] у поствокалском положају обележава се у највећем броју примера (укупно 27) помоћу графеме <а>. Примери за медијални положај: вратіаѿмь 11, христіанѿмь 32, патрїаѿха 51, патрїаѿхѿмь 55. Примери за финални положај: положеніа 1, некончаемаа 1, исправленіа 9, Основаніа 10, 49, вратіа 14, 15, начеліа 16, житіа 19, њтавленіаа 20, сіа 21, светаа 21, хотѣніа 23, даніа 23, прѣтиканіа 28, разоуеніа 37, сьмѣщеніа 37, Сіа 49, въведеніа 49, светаа 49, възнесеніа 55, извѣщеніа 56. У далеко мањем броју примера (укупно 7) налази се употреба лигатуре <іа> у овој функцији: медијални положај – ликостојанію 5, боговоѡзнива 18, таинѿидникъ 29, боговоѡзнивъ 38; финални положај – никоѡ 37, 39, Сіа 55.

Гласовна група [је] обележава се у приближно подједнаком броју примера помоћу графема <е> и <іе>. Примери са <іе>: у иницијалном положају – іест 5, 51, 52, іего 6, 53, іегоже 14, іеже 17, іесть 31; у медијалном положају – некончаемаа 1 вьѡше се 4, веселием 4, изволеніем 5, поданием 6, моіего 7, итд.; у финалном положају – своіе 3, достоіноіе 9, богатнѣіе 9, прѣвѣіе 12, прѣбываніе 19, благословеннѣіе 27, сие 28, 52, 56, великііе 56, настоіещеіе 56. Примери са <е>: у иницијалном положају – Ѣліци 1, Ѣгѡже 3, Ѣгѡже 4, 11, 49, еже 11, емѡ 22, единогѡ 23, Ѣліка 35, егда 54; у медијалном положају – вѣрѣтеніем 4, пѣніем 4, сьедіненіи 11, архіеудеискуѿмь 34, замѣненіем 36, повелѣніем 50, благословеніем 51; у финалном положају – житіе 3, божѣствѣное 3, прѣчистіе 6, пѣніе 8, спасеніе 8, вратіе 13, изѡбраженіе 13, законположеніе 13, възьмѣщеніе 16/17, итд.

Спирити су забележени у следећим случајевима: *spiritus lenis* у комбинацији са *варијом* – Ѣсней 47 и ѡснованіа 49; *spiritus lenis* у комбинацији са *оксијом* (ѡна 10, ѣже 11, ѣмѡ 22, ѣдиногѡ 23, светѣй 36 и

Реч **Аминъ** 26 (в. сл. бр. 3) написана је једнопотезно: графеме <а>, <и>, <м> и <ъ> спојене су у сложену лигатуру, а надредно **н** се налази под титлом.

Слика бр. 3 (СМХ 26)

У по једном примеру из обе повеље налази се <ы> на етимолошком месту: **выст** СМХ 26, СОД 22.

У обе повеље примери са графемом <і> у функцији обележавања фонеме /и/ испред /ј/ знатно претежу над примерима са <и>. Примери из СМХ: графема <і> – **свѣдѣніе** 1, **смѣрению** 1, **Сіа** 8, **просвѣщеніе** 9, **Подсनावіа** 11, **моленіе** 12, **смѣрение** 13, **ввластію** 14, **Створженіе** 15, **благословеніе** 18, **дѣволие** 20, **проклетіе** 23, **Асіею** 24, **смѣрениа** 25, **сіе** 26, **писаніе** 26, **Створженіа** 26/27, **непотвореніа** 27; графема **и** – **смѣрение** 1, 12, **тепчине** 5, **црквию** 6, **Смѣрение** 10, **смѣрение** 15, **властію** 16x2, **благодатию** 16, **сиа** 17. Примери из СОД: графема <і> (укупно 31 пример) – **смотрению** 1, **благодатию** 1, **православіе** 2, **възѣаше** 2/3, **православніе** 3, **изволенію** 4, **чловѣколюбію** 4, **Божію** 4, **Смѣрению** 4, **Смѣрение** 5, **записаніе** 5, **Створженіе** 5, **Въведеніе** 6, **потычаніемъ** 7, **срѣдѣем** 7, итд.; графема <и> (укупно 7 примера) – **Божію** 1, **приемше** 9, **милостию** 11, **властію** 14, **сине** 15, 22. **архіеписе** 3.

Гласовна група [ја] у поствокалском положају у обе се повеље обележава помоћу графеме <а> – у СМХ уз један изузетак написан лигатуром (**сиа** 17), а у СОД доследно без изузетака. Примери из СМХ: **дѣволие** 20, **Сіа** 8, **Подсनावіа** 11, **смѣрениа** 25, **Створженіа** 27/28, **непотвореніа** 28; **приложениаа** 14, **непоколѣбимаа** 14/15, **списаннаа** 17, **пѣчистаа** 18. Примери из СОД: **възѣаше** 2/3, **дѣволие** 17, **пѣчистаа** 19, **светаа** 20, **извѣщеніа** 21, **Створженіа** 21.

Обележавање гласовне групе [је] није нормализовано. У обе повеље се употребљавају и лигатура <ѣ> и графема <е> – у СМХ у подједнаком броју примера, а у СОД са приближно двоструком превагом графеме <е>. Примери за графему <ѣ> у СМХ: иницијални положај – **ѣст** 2, 11, 20, **ѣгѡ** 16, **ѣго** 18x2, 22, 23, 24; медијални положај – **приемѣ** 12, **помилѣет** 17, **настоѣщее** 26; финални положај – **смѣрение** 1, 12, 15, **тепчине** 5, **Смѣрение** 10. Примери за графему <е> у СМХ: иницијални положај – **Ѣлшаницоѹ** 3, **Ѣлшаница** 5, **Ѣіко** 14, **егѡ** 17; медијални положај – **аріею** 24; финални положај – **свѣдѣніе** 1, **просвѣщеніе** 9, **моленіе** 12, **смѣрение** 13, **вѣчное** 15, **Створженіе** 15, **благословеніе** 17, **вишезаписанное** 20, **проклетіе** 23, **настоѣщее** 26, **сіе**

26, писаніе 26. Примери за графему <ѣ> у СОД: иницијални положај – ѣст 11, 18, ѣго 19, ѣ 20; медијални положај – приѣмѣше 9, неѣмѣлемо 13, царствѣи 18, господствѣи 18, вѣладѣи 18, настоѣщеи 22; финални положај – сѣи 14, 22, настоѣщеи 22. Примери за графему <ѣ> у СОД: иницијални положај – ѣгово 9, ѣгоже 15; медијални положај – дѣшеи 3, воеводѣ 6, 10, потычаніемъ 7, ѣсѣдѣем 7, записаніем 11, ѣшищеніем 17, наведеніем 17; финални положај – православіе 2, православніе 3, дѣшеи 3, смѣреніе 5, 8x2, 10, записаніе 5, ѣтворженіе 5, вѣведеніе 6, ѣсѣдѣе 9, моленіе 9, проклетіе 20, писаніе 22.

У обе повеље налази се велики број примера употребе двоструке варије (*кендеме*): СМХ – ѣвѣ 1, правѣнами 6, вишееченѣ 8, цѣркѣи 9, христовѣивѣго 10, К' тѣмѣ же 12, вишееченѣаго 12/13, герасѣма 13, еѣкѣ 14, властѣю 16x2, непотворѣнѣ 17, дѣмоу 19, дѣзѣнѣ 19, чѣтѣ 20, ѣвѣ 20, спасѣаго 24/25 и извѣстѣагоу 26; СОД – ѣвѣ 1, апостолѣ, прославише 2, вѣгѣмѣ 4, сѣи 5, свѣта 6, тѣмѣжде 8, запишемо 8/9, приѣмѣше 9, воеводѣ 10, господѣ 11, кѣалѣ 11, вѣгѣчѣстѣивѣго 11, кѣтѣ 16, тѣ 18, ѣзѣоу 19, сѣла 19, вѣведенѣ 20, зѣѣ 20 и сѣи 22.

Остали акценатски знаци присутни су у СМХ са малом фреквенцијом: *spiritus lenis* – сѣло 3, неѣшикиѣ 4, правѣнами 4, ѣже; *spiritus asper* – ѣи 22; *spiritus lenis* у комбинацији са *оксијом* – ѣѣже 11/12, ѣже 12, ѣвластѣю 14, ѣи 19; обична *варија* – свѣтѣи 3, прѣсвѣтѣи 3 и сѣ'вѣлѣ 11; *оксија* – пише 1, Хѣландѣсѣкѣи 3, Гѣрѣи 7, хѣсѣвѣлѣ 10, Хѣландѣсѣкѣи 8/9, дѣволе 20.

Поред двоструке варије (*кендеме*) у СОД су забележени и малобројни примери са осталим акценатским знацима: *spiritus lenis* у комбинацији са *оксијом* – ѣгово 9, ѣще; *оксија* – чловѣкѣѣѣвѣю 4, смѣрѣеніе 5, сѣви 5, ѣше 8, тѣго 14; *варија* – запишемо.

У обе се повеље употребљава новија интерпункција са тачком чѣше писаном на дну реда и запетом.

Од грчких слова налази се само *ижицу* <v> у СМХ: кѣѣ 2, 13.

2.2.5. Правопис ЛВЦ

У односу на остале повеље из корпуса највећи степен присуства одлика ресавског правописа налази се у ЛВЦ.

Графема <ѣ> налази се у великом броју примера. У духу ресавског правописа овом графемом се обележава изговорни полугласник у неколиким категоријама: а) у предлогу и префиксу *сѣ/сѣ-*: сѣ 2, 12, 20, 21, 23 (али и сѣ 16, 20x2, 29, 35, 38, 45x2, 46, 47) и сѣвѣцѣѣ сѣ 20, сѣвѣкѣспѣивѣ 28, сѣвѣорѣ 31, сѣвѣрѣшена 36 (али и према сѣзѣдалѣ 4, сѣздалѣ 12, сѣставиѣлѣ 23, сѣвѣаніе 23, 26, сѣвѣорѣ 24, сѣвѣаніе 26, сѣморѣти 38, сѣ сѣстаѣѣта 43); б) у предлогу *кѣ*: кѣ 17, 19, 33 (али и кѣ 27, 35); и в)

у заменичком корену *вс-*: **всѣмъ** 1 и **всакомъ** 1. Нетипичан случај представља обележавање изговорног полугласника у суфиксу *-ь*: **Шалѣдовъць** 43 и **самодръжъць** 1.

Поред наведених категорија, графема <ѣ> је забележена у графемским комбинацијама <ѣ> + <ѣ> и <л> + <ѣ> у функцији обележавања /р/ и /л/ у вокалској функцији. Док се у ЛМПа и у СМХ за /р/ у вокалској функцији налази само по један пример са <ѣ> + <ѣ> (в. т. 2.2.3. и 2.2.4.), у ЛВЦ се број оваквих примера приближава половини: **самодръжъць** 1, **сѣблемъ** 1, **прѣдръжати** 22, **кръмила** 25, **сѣблемъ** 26, **стврѣженіе** 27/28, **стврѣженіе** 36, **сѣврѣшена** 36, **стврѣженна** 36/37, **чѣтинника** 40, **брѣдо** 44 и **мрѣтваа** 50 према **црѣковъ** 8, **стврѣженіе** 9, 10, **дрѣманомъ** 12, **дрѣже** 17, **дрѣжеце** 25, **стврѣженіе** 34, **сѣмрѣти** 38, **брѣдо** 39, **лаврѣске меге** 43, **дрѣжаль** 47, **чѣвене брѣге** 48. Исп. и примере за /л/ у вокалској функцији: **влѣковъ** 7, **влѣнами** 25, **глѣбокы потокъ** 40, према **влѣкославъ** 4, 8, 12, **влѣкославъ** 9, 11, 13.

Као и у ЛМПа и овде је забележена графема <ѣ> у финалном положају (око 11% од укупног броја примера): **всѣмъ** 1, **сѣблемъ** 1, **стефанъ** 1, **лазаръ** 1, 32, **дарѣиетъ** 2, **сѣдъ** 3, **рекомѣмъ** 4, **приложилъ** 4, **Хиландаръ** 4, 8, **Црѣковъ** 8, **је изнесъ** 8, **Дрѣманомъ** 12, **еговѣмъ** 13, **вациномъ** 29, **Монастырѣ** 38 и **Петрѣсѣ** 44.

ЛВЦ је једина повеља из корпуса у којој су примери са графемом <ы> на етимолошком месту бројнији од примера са графемом <и> (однос 33 : 12). Наводе се сви примери са <ы> на етимолошком месту: а) у наставцима придева одређеног вида: **благовѣрны** 1, 35, **христороубивы** 1, **хиландарскы** 2, **дрѣгы** 3, 6, 9, 29, **крѣшевскы** 7, **прѣвсвещенны** 20, **царскы** 25, **прѣвсвещенны** 26, **глѣбокы** 40, **великы** 42, **гравовы** 47, **изворскы** 49, али и **сѣѣтаи** 34, 37, **кѣси** 40 (ном. јд.); **Беликы** 20/21, 22 (ген. јд. ж. р.), **хиландарѣскых** 14, 17, **дѣховных** 24 (ген. мн.), **многыми** 21, **ѣчьскыми** 24, али и **заблѣдними** 24, **стафими** 47 (инстр. мн.); б) у корену именица, глагола и прилога: **монастырѣ** 14, **монастырѣмъ** 14, **монастырѣа** 16, **Монастырѣ** 38, **быти** 10, **бывшъ** 14, **быст** 27, **пакы** 30, **выше** 40, али и **винъ** 12; в) у именичкој флексiji: **Бладыкы** (ген. јд. ж. р.), али и **митрополити** 20, **закони** 24, **канони** 24, **прѣдѣли** 45 (инстр. мн. м. р.).

Примери са графемом <і> у функцији обележавања фонеме /и/ у позицији испред /ј/ знатно су бројнији од примера са графемом <и> (однос 40 : 7). Наводе се сви примери: [и+је] – **Дѣвнисіѣвѣ** 38, али и **приѣмше** 18, **приѣмлетъ** 28; **ѣанасіе** 3x2, **Богоавленіе** 6, **благовѣщеніе** 6, **Гевасіе** 7, **стврѣженіе** 9, 10, 34, **записаніе** 10, 27, 36, **вратіе** 14, **Дѣвнисіе** 16, 23, **сѣвраніе** 23, 26, **стврѣженіе** 27/28, 36, **приношеніе** 33,

дарованіе 34, лѣщтіе 38, подѣліе 41, али и сие 22, 26; [и+ја] – патрїасха 5, 22, 31, патрїасхъ 20, 30, патрїас'хъ 26, патрїас'шьскаа 36, запѣстѣніа 15, ввоцїа 19, плаванїа 25, писанїа 28, дарованїа 35, записанїа 36, али и сиа 19, 28; [и+ју] – зноучїю 9, прїкїю 11, Дїwnнїсїю 18, лѣщїю 38, али и жалостїю 16.

Обележавање гласовне секвенце [ја] у поствокалском положају спроведено је у духу ресавског правописа у већини примера (однос 17 : 3): у медијалном положају иза /и/ – патрїасха 5, 22, 31, патрїасхъ 20, 30, патрїас'хъ 26; у финалном положају иза /и/ – запѣстѣніа 15, ввоцїа 19, плаванїа 25, писанїа 28, дарованїа 35, записанїа 36, али и сиа 19, 28; у финалном положају иза /а/ – прѣчїстѣаа 32, сїковаа 34/35, царскаа 36, патрїас'шьскаа 36, мрѣтваа 50. У једном примеру иза вокала /о/ налазимо <та>: мога 32. Пример богопавленїе 6 није релевантан за ову категорију будући да је графема <та> овде написана иза јаке морфемске границе, те се стога, у извесном смислу, овде може говорити о иницијалном положају.

Гласовна секвенца [је] обележава се у ЛВЦ тројако. У највећем броју примера среће се лигатура <је> у духу рашког правописа: иницијални положај – иест 1, 13, 29, 37, иемѣже 1, је 2, 3, 6, 8x2, 9, 10, 12, 30x2, 38, 47, иеговь 4, иединь 6, иеговь 9, 11, иеговьмъ 13, иего 16, иеговь 22, иединого 22; медијални положај – дарѣиетъ 2, своиен 4, 38, неѣстроенинѣ 14, ниенде 18, приемше 18, приемшеиетъ 28, твоиемѣ 33, моиого 34, моиемѣ 37, състїаета 43, Приездѣн[о] [с]ело 48; финални положај – вѣчное 9, сие 22, апостолское 23, дѣховное 23, 26, вѣщене 23, Сие 26, мое 32, царское 34, имѣе 39. У великом броју примера налази се и графема <е>: у медијалном положају – дїwnнїсїевѣ 38, десивоева 41; у финалном положају – афанасїе 3, богопавленїе 6, благовѣщенїе 6, гервасїе 7, створѣженїе 9, 10, 34, записанїе 10, 27, 36, братїе 14, дїwnнїсїе 16, 23, великые 20/21, 22, събранїе 23, 26, дѣховное 27, створѣженїе 27/28, малое 32, приношенїе 33, дарованїе 34, створѣженїе 36, лещтіе 38, подѣліе 41. У неколико примера у иницијалном положају налази се и графема <е>: еѣрема 5, еѣремеъ 20, 31, еѣремеѣ 27, еѣрема 28, еѣремова 31.

Спирити су употребљени у великом броју примера изнад вокала на почетку речи и изнад везника и: Наводе се само неки илустративни примери: ѡбладати 2, иѣмєнь 2, иѣме 3 афанасїе 3, иеговь 4, ѡтъца 5, иѣли 9x3, иѣнамо 9, ѡбладаюцихъ 14, ѡпѣстѣвшѣ 15, послѣднїаго 15, иѣповѣдали 16, ѡ 16, итд.; и 1, 2, 4, 7x5, 8x2, 9, 10, 11, итд.

Забележен је велики број примера за употребу двоструке варије (кендеме): благовѣрнїи 1, 35, христовлюбивїи 1, хиландарскїи 2, дрѣвїи 3, 6, 10, 29, крѣшевскїи 7, прѣвсвещеннїи 20, царскїи 25, сѣ 33, сї 34, 37,

свѣтлѣи 34, 37, кѣсѣи 40, глѣбокѣи 40, великѣи 42, синѣи 47, грабовѣи 47, инѣи 49 и извоускѣи 49.

У мањем броју случајева употребљава се *оксија*: **Богогѣвленіе** 6, **хиландѣсѣ** 13, **има** 18, **хиландѣскѣх** 17, **видѣвь** 36, итд.

У ЛВЦ се употребљава новија интерпункција са тачком (у подједнаком броју примера на средини и на дну реда) и запетом (у великом броју примера).

Од грчких слова употребљава се *тихетиа* <θ> у неколико примера: **Ѡма** ЛВЦ 7, грч. **Ѡμας** (Јовићевић 1992: 187) и **аданасіе** ЛВЦ 3x2, грч. **Αθανάσιος** (Јовићевић 1992: 175).

3. Закључне напомене

Према типу правописа повеље кнеза Лазара и патријарха Спиридона могу се поделити на две групе – на оне у којима преовлађују одлике рашког правописа (ПЛД, ЛД, ЛВЛ2 и ЛМП2) и на оне које су писане са мање или више елемената ресавског правописа (ЛМХ, ЛОД, ЛМПа, ДМД, СМХ, СОД и ЛВЦ).

Основне одлике рашког правописа нормализоване су у повељама из прве групе. Изузетак једино представља ненормализовано обележавање гласовне групе [ja].

Међу повељама из друге групе највише елемената ресавског правописа налази се у ЛВЦ, што је и очекивано с обзиром на претпостављену хронологију настанка ове повеље (крај XIV века). Висок степен присуства особина ресавског правописа налази се и у повељама патријарха Спиридона и монаха Доротеја (СМХ, СОД, ДМД). Мешање рашких и ресавских норми одликује ЛМПа. Најмање особина ресавског правописа налази се у ЛМХ и ЛОД.

Истраживање је потврдило досадашња сазнања о коегзистенцији рашких и ресавских правописних норми у српским повељама из последње четвртине XIV века.

Извор

Младеновић, Александар (2003). *Повеље кнеза Лазара*. Београд: Чигоја штампа.

Литература

Грицкат, Ирена (1978). Одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика. *Јужнословенски филолог*. Београд, XXXIV: 111–147.

- Ђорђевић, Петар (1991). *Историја српске ћирилице*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Јерковић, Вера (1980). Средњовековне ортографске школе код Срба. *Југо-словенски семинар за старане славистике*. XXXI: 19–29.
- Јовићевић, Радојица (1992). *Лична имена у старословенском језику*. Београд: Филолошки факултет.
- Младеновић, Александар (1980). Језик у повељама кнеза Лазара упућеним Дубровнику. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику*. Нови Сад, XXIII/2: 47–82.
- Мошин, Владимир (1963). *Револуције у историји српског правописа*. Библиотекар. Београд, XV/6: 465–475.
- Недељковић, Олга (1965). Правопис ресавске школе и Константин Филозоф. *Српска књижевност у књижевној кријици*. *Стара српска књижевност*: 467–475.
- Недељковић, Олга (1967). Знаци ударених в сербских доресавских рукописях. *Slavia*. Praha. XXXVII. seš. 1: 24–32.
- Недељковић, Олга (1971). Проблем рађања ресавског правописа и повеље из доба кнеза Лазара. *О кнезу Лазару*: 243–254.
- Трифонов, Јурдан (1940). Србско-бугарска безјосова редакција в старата книжина на јужните Славјани. *Македонски преглед*, XII.
- Трифонов, Јурдан (1943). Живот и дейност на Константина Костенецки. *Списание на БАН*: 223–292.

*

- Vasmer, Max (1944). *Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen*. Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften, Jahrgang 1944, Philosophisch-historisch Klasse, Nr. 3, Berlin.
- RJA I–XXIII. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880–1882 – 1976.
- Šetka, Jeronim (1940). *Hrvatska kršćanska terminologija*. Prvi dio: *Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla*. Šibenik.

Vladimir Polomac

RESAVA ORTOGRAPHY IN KNEZ LAZAR'S AND PATRIARCH SPIRIDON'S CHARTERS

Summary

The paper examines the fundamental graphic and orthographic characteristics in Knez Lazar's (Knez: Serbian ruler) and Patriarch Spiridon's charters dating from the last quarter of the 14th century. The investigation into the latter was to confirm the validity of the current findings as to the coexistence of Raška and Resava orthographic norms in the charters of the time. According to the type of the foregoing charters, the latter are grouped into two categories: the ones with predominant characteristics

of Raška orthography and those containing sporadic elements of Resava ortography. Within the first category we are to find both of Lazar's charters to Dubrovnik, the one to Sveta Gora Monastery of Velika Lavra St. Athanasius, as well as the charter to Sveta Gora Monastery of St. Panteleimon dedicating the church to Hvosno. The foregoing charters set norms to the characteristics of Raška ortography, the only exception being the marking of the voice sequence [je] deviating from the norm. Among the charters belonging to the second of the two categories, most of the elements characteristic for the Resava ortography are to be found in Lazar's charter to vlastelin Crep (Serbian nobleman), which is to be anticipated given the chronology of its genesis (the end of the 14th century). We are to encounter highly predominant presence of the orthographical features characteristic of Resava ortography in Patriarch Spiridon's and monk Dorotej's charters as well. This blending of the norms established in the districts of Resava and Raška distinguishes Lazar's charter to the monastery of St. Panteleimon on the addendum by chelnik Musa (Serbian: the prominent) and his family. The characteristic features are least to be found in Lazar's charters to Hilandar Monastery and vlastelin Obrad Dragosaljić.